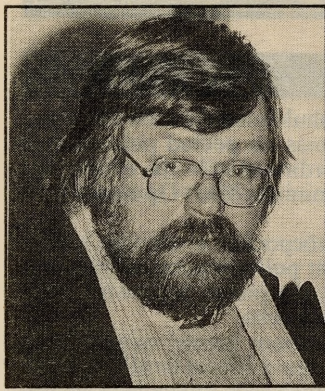

Remsu räägib

Veel kord kirjan-deist

Eesti Ekspressis (EE) sündinud idee panna kirjanikud abiturientidega ühel ja samal ajal ning samadel teemadel lõpukirjandit kirjutama tekitas elevust. Kindlasti tõmbas Eesti Ekspress endale tähelepanu ja lisas prestiiži, mis teevad võimalikuks tiraaži kasvu ning reklaamirohkuse.

Ajalehega koos tõusid viivuks tähelepanu keskmesse kirjanikud (mitte kirjandus), kelle olemasolu moodne ühiskond kipub unustama. Soliidne päevaleht ei tohiks endale kirjandivempu lubada, ent EE veidi vallatu, veidi mängulise ja veidi tabloidset pealiskaudse joonega on see igati kooskõlas. Vemp rippus tellimusest õhus, imelik, et keegi pole varem selle peale tulnud.

Kirjandeid on oma elus kirjutanud enam-vähem kõik. Üldrahvaliku elevuse aluseks oli isiklik mälestus koolipõlvest, uudis kirjaneid kirjutavaist kirjanikest äratas vastuvõtja mälulademes ammu tuhmunud sündmuse. „Aga mina ka...” võisid inimesed sõrmega meeleskohta kratsida ning kiruda oma ammust luhtumist või hoobelda toonase õnnestumisega.

Millest siis kirjanikud kirjutada suvatsesid? Kõik jäid iseen-daks, kõik kirjutasid sellest ja sedamoodi, nagu nad harilikult ikka teevad. Kuidas seda nimetatigi? Kas individuaalsuseks? Isikupäraks? Või enesekordamiseks?

Tõsisemaid kirjandeid on kolm: **Maimu Bergilt**, **Lii Undilt** ja **Mihkel Mutilt**. Neiski leidub küllaga irooniat ja vaimukusi. Tellijamängule on mänguga vastanud **Mati Unt**, **Hasso Krull**, **Paul-Eerik Rummo** ning nende ridade malbe ülestähendaja. Rummo lähtus luuletuse tektoonikast, Mati Unt võttis aluseks proosavärsi või loetelu ülesehituse, Berg rajas oma kirjandi novelli- ja faabulapõhjale. Arutluseloogetika on vundamendiks olnud Krullil, Mutil ja minul, Lii Undil on arutlus meenutuslike sugemetega.

Kõige akuutsemad ja sotsiaalsemad on Bergi ja Muti kirjandid. Berg näitab, kui tühine on inimene oma hädadega meie kalgis ühiskonnas. Mutt on teemapealkirjale („Informatsioonita elada ei saa, vajan kui õhku ma...”) andnud negatiivse tähenduse ning arutleb sajandilõpuhaiguse, tühimüra ning parasiitteadmiste tohutu kasvu üle. Mutt on sõnastanud paljude intellektuaalide ühise noorukilootuse: „Nimelt oli mul üsna varakult tekkinud illusioon, et mingil moel integreeruvad kõik ahmitud teadmised kunagi kõrgemal tasemel mingisse „süsteemi”, et seal on oma koht niihästi üldrelatiivsusteoorial kui rajoonilehtede surmakuulutustel, prantsuse sümbolistide luulel kui vetikate kommunikatsioonil.” Huvi-tav, kas keegi oskaks öelda, on see süsteem tekkinud või mitte, on teadmised integreerunud või ei ole?

Senini on kirjanike kirjutatud kirjandeid avalikult hinnanud kaks inimest — kauaaegne õpetaja **Regina Peet** Eesti Ekspressis ning kauaaegne keelevalvur **Helju Vals** Liivimaa Kulleris. Mõlemad pööravad suurt tähelepanu keelele, ja kummalisel kombel on nende otsustused vastandlikud. Helju Valsi olen nautinud aastakümneid, polnud ju raske mõista, et emakeele eest hoolitsemisega ajas ta eesti asja ka stagnaajal. Sisetõttu polnudki mulle uudiseks tema liberaalne suhtumine slängisõnadesse ning rahvakeelendesse. Vals nahutab ainult russisme ja sovetisme, muus lubab kirjutajal isikupäraseks jääda.

Regina Peet nõuab aga täie rangusega keskmist normatiivkeelt, kõik kõrvalekalded sellest teenivad temalt meelapaha. Kindlasti häälestas Rummo hindaja enese vastu teises lauses leiduva **u n e k a j a p o h m a k a g a**. Muti tekstide lõõvus seisneb tihti uute väljendite kasutamises, mis iseloomustavad üsna täpselt mingit asja ning Muti suhtumist sellesse asjasse. Sedapuhku saab Mutt (nagu Lii Untki) väljendiloomest eest karistada. See on kummaline, sest kirjandiõpetuse eesmärk on loovuse ja väljendusoskuse arendamine. Mul on tunne, et õpetaja Peedi jaoks on terendunud kuskil kauguses (teispoolsuses?) ideaalkirjand koos ideaalkeelekasutusega ning ta on võrrelnud talle hindamiseks antud tekste ideaaliga. Võibolla on mõlemad ideaalid konkretiseerunud koguni haridusministeeriumi nõuetes ja eeskujuks toodud tekstides. Ometi pole ideaalkirjandit olemas.

Kõige rohkem ehmatas mind aga asjaolu, et mõistetud pole nalja ja liialdusi (hüberboole), nende puhul on autorid alati sugeda saanud. Hiljuti rääkis kolleeg mulle ideest kirjastada eesti-inglise sõnaraamat, kus igale eestikeelsele sõnale vastaks ainult üks (see õige!) ingliskeelne sõna. Teame, et see on võimatu ja idee on totter, ent kindlasti jätkuks inimesi, kes endale sellist sõnaraamatut igatseksid. Ekspressis kirjandele esitatud keelenõuded meenutasid mulle kangesti kirjeldatud lihtsameelsust.

Veider, et hindajale olid ühtviisi vastuvõtmatud Muti lugemistõbi ning Undi aus ülestunnistus, et ta pole romaaniga „Sõda ja rahu” korralikult tutvunud. Pedagoog nõuab keskmist, pedagoog ei salli liialdusi ja kõrvalekaldeid. Imetlen koos Pühapäevalehes sündmust kommenteerinud Lii Undiga Maimu Bergi, kes nii kiiresti kirjutas nii ilusa loo. Aga võibolla on tal onupoegi haridusministeeriumis, võibolla andis ta pistist, sai juba nädal varem teada kirjandi teemad ning palus kellelgi enda eest töö valmis vehkida? Võibolla kirjutas ta juba kodus talle tehtud töö oma käega ümber ning nõnda lõi ta Ekspressi toimetuses pisut aega surnuks, seejärel vahetas vargsi paberid ning siis tundis end mõne tõelise kirjaniku higi ja vaeva eest võidumehena.

Olev Remsu